

Варто відзначити, що більшість аналітичних центрів прагнуть до інтелектуальних інновацій. Дві основні ролі аналітичних структур: оцінка загальноприйнятих та поширення альтернативних концепцій політичних програм. При цьому, бажання з боку аналітичних структур кинути виклик існуючій структурі не є руйнівним. Таким чином неурядові аналітичні центри допомагають боротися з політичною апатією і сприяють розвитку демократії.

Області дослідження у європейських інститутах інтелектуального забезпечення політики досить великі. Переважає дослідження інституційних питань, пов'язаних безпосередньо з політичним полем. Методологія роботи європейських аналітичних структур, як правило, заснована на англо-американській практиці.

В цілому, можна зробити висновок що європейські інститути інтелектуального забезпечення політики ще не знайшли своє місце в європейській політиці. Експерти відзначають, що вони мають обмежений вплив на політику і громадську думку.

Бібліографічні посилання:

1. **Диксон П.** Фабрики мысли / П. Диксон / Пер. с англ. Под общ. ред. докт. экон. наук В. И. Седова. – М.: Прогресс, 1976. – 450 с.
2. **Brymanh A.** Quantity and Quality in Social Research / A. Brymanh. – Mass.: Alien and Unwin Winchester, 1988 – 208 p.
3. **Cantori L.J.** Comparative Politics in the Post-Behavioral Era / L.J. Cantori, A., Jr. Ziegler. – Colo.: Lynue Reiner Publishers, Boulder, 1988 – 426 p.
4. **McGann J.** Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action / James G. McGann, R. Kent Weaver. – Transaction Publishers, New Brunswick(U.S.A.) and London (U.K.), 2002 – 617 p.
5. **Miller D.C.** Handbook of Research Design and Social Measurement, 5th ed. / D.C. Miller. – Newbury Paric, Calif.: Sage, 2002 – 808 p.
6. **Heidenheimer A.J.** Comparative Public Policy: The Politics of Social Choice in America, Europe and Japan / A.J. Heidenheimer, H. Helclo, C.T. Adams. – 3d ed. – N.Y.: St Martin's, 1990. – 416 p.
7. **Sherrington Ph.** Influencing the European Agenda: Think Tanks and the European Union / Philippa J. Sherrington // Global Society – №14(2), – P. 173 – 189.

УДК 32.019.5

В. Ю. Полянська

ПРОБЛЕМА СИМВОЛУ ТА СИМВОЛІЗАЦІЇ В АСПЕКТІ ЕСТЕТИКИ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Розглядається проблема символу та символізації політичного простору крізь призму естетичної теорії та сучасних концепцій політичної науки. Особлива увага приділяється процесам символізації політичних цінностей, окремих процесів та явищ. Досліджується потенційна інструментальна функція символу в політичному процесі.

Ключові слова: символ, символізація політичного простору, політичний символ, естетика політичних відносин, символізація політичного лідера, символічна революція

Рассматривается проблема символа и символизации сквозь призму эстетической теории и современных концепций политической науки. Особое внимание уделяется символизации политических ценностей, отдельных процессов и явлений. Исследуется потенциальная инструментальная функция символа в политическом процессе.

Ключевые слова: символ, символизация политического пространства, политический символ, эстетика политических отношений, символизация политического лидера, символическая революция

The notion of symbol and symbolization of the political space in the aspect of aesthetic theory and modern concepts of the political science is researched. The symbolization of the political values, separate processes and phenomena is conducted. The perspective instrumental function of the symbol in political process is considered.

Keywords: symbol, symbolization of political space, political symbol, aesthetic of the political relations, political leader symbolization, symbolical revolution

© В. Ю. Полянська, 2012

впливу і т.д. Потенціал символічного підходу до політики розкривається в комунікативному, лінгвістичному, антропологічному, структуралістському підходах до аналізу політичної реальності. Саме поняття символу вимагає застосування міждисциплінарних підходів, а іноді провокує або спокушає дослідника на використання постмодерністського підходу до інтерпретації природи політичних явищ та процесів. Дослідження символу в аспекті естетики політичних відносин представляється перспективним напрямком наукових пошуків сутності та призначення символу в сфері політики.

Дослідженням символів та символічного в політиці приділяли увагу Д. Місюров, В. Бурлачук, Е. Кассієр, П. Бурдє, С. Поцелуєв, А. Цуладзе та інші дослідники як політичних, так і суміжних з політологією наук. Сама по собі постановка проблеми символу та символічного в політиці виявляє свої евристичні властивості, необхідність пошуку природи політичного в інших сферах людського буття. Символ є предметом дослідження багатьох наук, в тому числі естетики, культурології, соціології, лінгвістики, антропології та інших. Окрім того, поза увагою дослідників часто залишаються естетичні властивості символу, поміщеного в політичний контекст. Завданням даної статті є визначити символ як явище естетики політичних відносин, а також виявлення специфічних естетичних властивостей та потенціалу символізації політичного простору.

В загальному розумінні символ «використовується в смислі чуттєвого образу: чуттєве уявлення, через яке саме по собі не чуттєве, а абстрактне уявлення (думка) стає доступною спогляданню» [1, с.382]. Символу властиве викликати простим знаком цілий ряд уявлень, не переходячи в область абстрактного, діючи збуджуюче на почуття, тобто естетично. Символ не тільки замінює одне уявлення іншим, однорідним йому уявленням, але дає уявлення з набагато більшим змістом, ніж первинне. «Символічні дії є відображеннями тої стадії розвитку, коли думка шукає конкретних образів та обертається в колі абстрактних понять не інакше, як за допомогою зовнішніх, доступних почуттям знаків, які відповідають тому або іншому поняттю за аналогією для звичайної, нормальної асоціації ідеї» [1, с.381].

Символізм – особливий спосіб непрямим шляхом викликати в людській свідомості образ, ідею або відчуття. Митець використовує символи свідомо, вишукуючи приватні явища, які можуть викликати мимоволі у глядача, слухача або читача більш загальні уявлення. «Герой будь-якої повісті або роману, зображений цілком індивідуально, наводить думку на долю цілого класу, до якого він належить, цілої епохи і навіть цілого народу. В цьому смислі він стає не тільки характерним або типовим, він стає символом» [1, с.379-380].

«...Символ є образом, взятим в аспекті своєї знаковості, і ... він є знаком, наділеним всією органічністю міфу та невичерпною багатозначністю образу» [2, с.826]. «Предметний образ та глибинний смисл виступають в структурі символу як два полюси, немислимі один без одного, але і розведені між собою та породжуючи між собою напругу, в якій і полягає сутність символу» [2, с.828]. До важливих характеристик символу відноситься: 1) діалектичне співвідношення тотожності і нетотожності в символі між значущим та тим, що означає; 2) співвіднесеність змісту символу з ідеєю світової цілокупності; 3) співвідношення між символом та міфом; 4) багатошаровість смислової структури символу. Від міфу символ успадкував його соціальні та комунікативні функції.

Серед наукових концепцій, в яких символ розуміється як політичне явище, що має політичні інтенції, інструментальні функції або може бути предметом пізнання політики, досить мало уваги приділяється аналізу аксіологічних аспектів символу в політиці. Цінність символу в політичній реальності доводиться через його функціональні характеристики, тоді як співвідношення символу та політичних цінностей, які безпосередньо задіяні в процесі символізації, виражаються, транслюються, а іноді вживлюються та навіюються через символ, залишається осторонь аналізу.

Одним з шляхів вирішення даної проблеми є розгляд символу, а саме, політичного символу, або символу, який діє в політичній реальності, як категорії естетики політичних відносин. Концепція естетики політичних відносин є мало розробленою та являє собою скоріше сукупність проблемних питань стосовно політики, які пропонується вирішувати з використанням естетичної теорії. Естетика політичних відносин являє собою міждисциплінарний напрямок дослідження політики, який досліджує місце та роль естетичних феноменів в політиці, процеси естетизації політики, використання естетичних категорій та цінностей в політичній сфері [3].

В рамках дослідження естетики політичних відносин категорія символу отримує ціннісні інтерпретації, де символ виступає не сам по собі, а як засіб прояву політичних цінностей, їх трансляції, заперечення, дисперсії, зміни ціннісних систем або їх встановлення і т.д. Сучасну політику неможливо уявити собі без використання символів навіть у повсякденній практиці здійснення управлінських функцій. Відомий французький спеціаліст в галузі політичної реклами Жак Сегела висловлюється так про роль особистості в політиці: «В наш час масової

інформації люди потребують яскравих образів. Політична партія, яка не має свого героя, свого прапороносця і носія ідеалу, приречена на провал» [4, с.23].

Політичний лідер одночасно може символізувати політичний інститут, як, наприклад, політичну партію. Розглядаючи політичного лідера як символ партії, його базовими характеристиками мають бути: уявлення про себе, система політичних переконань, стійкість до стресу, стиль прийняття політичних рішень, рівень стосунків із послідовниками та політичною елітою держави, а також із лідерами інших держав, наявність харизми лідера як основного компонента, який забезпечує успіх партії у виборчому процесі [5, с.119].

В усіх сферах публічної політики використання символів з розвитком засобів масової комунікації набуло особливого значення. Публічна політика не просто демонструє наростання символічності, адже ірраціональні дії також здійснюються під символом Розуму, раціонального. Мається на увазі, що «дії самі стають символами, свого роду «маркерами», суть яких полягає не в них самих, не в їх прямому значенні, а в тому, що вони пропонують в якості «інтерпретативного ключа», тобто символу з високою концентрацією смислу, через який пропонується осягнення актуальної політичної картини світу адресатом. Більшу частину політичної комунікації починає складати не що інше, як система ціннісно-емоційних символів-ключів, які складають цілісне бачення політичного універсуму, індивідуальні механізми декодування політичних повідомлень» [6, с.161]. При цьому, політичний дискурс, в якому розгортається символічна дія, де власне і діє символ, «відмовляється від послідовного розгортання значень, який здійснюється за моделлю Тексту, і приходять до візуалізації та синкретичності в трансляції політичних смислів, що різко спрощує політичну картину. Текстові значення поступаються максимально дискретним образам, які важко спростувати в силу їх візуальної «наочності» та «очевидності». Символи політичної метамови, які входять в «символічно генералізований код» влади, одночасно «полегшують» і разом з тим «приручають» адресата, ставлячи під контроль систему політичних комунікацій» [6, с.161].

Констатація дієвості застосування символічних засобів в політиці не відповідає на питання щодо ціннісних аспектів використання символів політиці. Це питання філософії політичних відносин, одною з галузей якої і є естетика політичних відносин. При цьому, ціннісні аспекти символу в аспекті естетики політичних відносин пов'язані з етичними проблемами політики, але не співпадають з ними. Так етичні цінності та політичні цінності лежать в різній площині, як і цінності естетичні, але в символічній реальності, дійсності символічного образу, дії, що передається естетичними засобами, цінності ці можуть співіснувати певним чином, а покладені в певний контекст стають засобами політичної боротьби та політичних трансформацій різних рівнів.

Потенціал символічного вираження описаний естетичною наукою. Так в поезії символ визначається як «багатозначний предметний або словесний образ, який об'єднує в собі різні плани зображеної митцем дійсності на основі їх чуттєвої спільності, певної однорідності» [7, с.186]. Символ будується на паралелізмах, системі відповідностей; йому властивий метафоризм, що має місце в поетичних тропях. Якщо б символ втратив мислиме значення зображуваного в ньому, тобто коли б він нічого не виражав у своїй предметній замкнутості, то він би просто перестав бути саме художнім і духовним явищем, образною ознакою чогось іншого, що залишило б його поза власною природою. При цьому, символ не є образом сам по собі, а являє собою скоріше шлях (засіб), завдяки якому досягається образно-метафоричне мислення. «Важко було б уявити собі присутність у мистецтві символу, ознак символічного інакомовлення, зближення явищ між собою, якби людина за своїми антропологічними й соціальними задатками не володіла асоціативною уявою, здатністю означати одне явище через інше і що особливо важливо – умінням побачити у предметній символіці безмежно широкий спектр смислових, духовно-почуттєвих і ціннісних відтінків» [7, с.187].

Символ як прикмета передбачуваної ним значущості сам стає цінністю. Знак є символом і образом у мистецтві, але він може набувати ускладненого подвійного визначення – в ньому реалізується вираження цінностей життя, ідеалів і суспільних вартостей (моральних, естетичних, різного роду інших духовних установок і випробуваних традицій). У знаках, ритуалах, етнічних особливостях обрядів і звичаїв символи, хоч і піддатливі до змін під впливом історичних обставин, усе-таки мають особливість співвіднесення з конкретними подіями й значеннями. В мистецтві символ полісемантичний. Біблійні й міфологічні, фольклорні сюжети та персонажі, залишаючись в основі своїй образами-символами, завжди пробуджували бажання в мистецтві до переосмислювання, висвітлення філософських загальнолюдських ідей і ознак своєї епохи. Саме мистецтво творить непорушні символи, що знаменують собою значно більшу й ширшу аuru, духовне і світове явище в його глобальному значенні.

Реалізація символічних потенцій повною мірою розкривається в політичному міфіві. «Сила міфологічного архетипу-символу – в його багатолікості сенсу, що має відгук або своєрідне «по-

вторення», циклічність у кожному новому часі. Міф – як символ, здатний викликати асоціації з сучасними найактуальнішими проблемами в житті суспільства й людини» [7, с.189].

Окрім того, що символ виражає цінності, він задіяний в процесі ціннісних трансформацій, актуальних для цілих суспільств. П.Бурдьє описує алгоритм, так званих, символічних революцій, які торкаються ціннісних засад існування суспільства та здатні проявляти в даному контексті як конструктивні, так і деструктивні функції. «Порушення руйнують межі; вони знищують опозиції та перегортають їх. Але недостатньо просто перевернути опозиції, треба ще показати, що це легітимно. Інакше кажучи, символічна революція може лише тоді бути успішною, коли їй вдасться встановити і нав'язати інший принцип легітимного конструювання... Вдалі символічні революції руйнують *nomos* – фундаментальний закон універсуму, щоб встановити те, що Дюркгейм називає *anomie*, тобто можливість для кожного встановлювати свій *nomos*» [8, с.22].

Бурдьє описує алгоритм символічної революції як послідовність етапів зміни символічної матриці, яка містить ціннісні базові настанови, що впливають на інституційну та культурну будову суспільства. Першим етапом символічної революції стає релятивізація базових символів культурного ядра, яке скріплює суспільство (це може бути політичний міф в цілому, цивілізаційна парадигма, епістема, ідеологія, символічна матриця і т.п.). Бурдьє зазначає, що на цьому етапі смисл базових смислів лишається незмінним. Маніпуляція полягає в зміщенні в суспільній свідомості структурних координат, що організують послідовне політичне мислення. Це може бути фрагментація, міфогенез, зміщення первинного та вторинного, загального та приватного, героїзація, механізм моди, зростання значимості порядку денного, тобто «тут и зараз», зміна структури потреб, спокуса, психологічна фрустрація. Все це призводить до розшарування, гетерогенізації, корпоративність перемагає національну солідарність, а групові інтереси підкорюються інтересам приватним.

На другому етапі символічної революції під сумнів ставляться ідеї, які скріплюють фундамент суспільства. Ідейне ядро та ключові символи суспільства втрачають легітимуючий статус номоса для нової соціокультурної реальності. Суспільство опиняється стані розпаду минулої структури соціальності, стану атому. Базові поняття позбавляються статусу ідейної реальності, яка організує реальність політичної дії. Ці поняття перетворюються на симулякри, метафори, гасла, символи, які не відсилають до політичної реальності. При цьому, втрачається структурований ціннісний контекст, система координат, цілісна принципово стійка ідеологічна схема, через яку пропускаються всі факти, події, процеси.

Третій етап визначається руйнуванням ключових цінностей та смислів. Цей етап проходить експліцитно, порівняно з латентними попередніми двома. Поряд з переорієнтацією смислів базових символів відбувається підкоп під авторитет духовних інстанцій, які скріплюють цивілізаційну парадигму суспільства: армія, партія, представники уряду, наука, література, офіційна історія і т.д. На цьому етапі відбувається конфлікт архетипів та актуальних стереотипів, відбувається змішування та підміна різних рівнів сприйняття та цінностей. Лише в ситуації маніпулятивного відчуження мас (більшості, народу) від ключових символів можливо знищення цих символів. В іншому випадку нападки на символи сприймаються як образа самого здорового глузду, спроба дискредитації святих, сакральних істин.

П'ятий етап характеризується легітимацією нових символів. Нова матриця смислів нав'язує свою мову, в якій попередній теоретичний суб'єкт або само відчужується, приймаючи нову метамову, або замовкає. На шостому етапі, коли попередні символи зруйновано, масова свідомість опиняється в новій, неочікуваній культурній парадигмі. При цьому, використання попередніх символів сприймається як нелегітимне, та неефективно спливає на масову свідомість.

Таким чином, символи в політиці відіграють інструментальну роль у політичних процесах, в тому числі, легітимації політичної влади, політичних змінах, політичному розвитку та багатьох інших.

Важливим аспектом дослідження символу як політико-естетичний феномен є політичні цінності та роль символу у нормативно-ціннісній структурі політики. «Система цінностей полягає в незмінному протистоянні та русі двох начал, що її утворюють – позитивного та негативного» [9, с.207]. Цінність негативного полягає в тому, що воно осягається, долається та дає початок позитивним складовим системи. Іманентним ціннісним атрибутом є конвенціональність цінності, тобто наявність певної угоди, домовленості відносно того, що вважається цінним та антицінним.

«В договорі (угоді) про цінності, як і у будь-якому суспільному договорі, формується декілька рівнів: конкретний (свобода, рівність, право) як певні принципові начала, суспільні ества; етичний, такий, що не має конкретних форм, ідеальний початок – справедливість («це є справедливим») утопічна по своїй суті, так же як і вихідні цінності (базові) та реалізовані форми цих конкретних цінностей, тобто конкретні види позитивної та негативної свободи (свобода совісті, слова, пересуванні та ін., число яких в ході історії може зростати); рівність, що зрівнює перед

законом, соціальним обслуговуванням та ін.; загальні для всіх економічні, політичні, юридичні та інші права» [9, с.210]. Таким чином, в ціннісних системах відбувається зустрічний рух: від абстрактних до конкретних форм та зворотне – до абстракцій та ідеалів. Всі ці ціннісні рівні є суворо функціональними з політичної точки зору. Ідеальні утопічні абстракції слугують орієнтиром фінальних цілей, конкретні цінності – предметом реальних приватних цінностей.

Символ же внаслідок його іманентних якостей здатен як конкретизувати цінності (втілювати їх в дії, в людині, в події), так і доводити до абстрактного рівня (пропонувати ідеал, іноді навіть недосяжний для людського досвіду), узагальнювати. Символ також здатен виводити цінність з однієї сфери людської діяльності в іншу. Так, губернатор Каліфорнії в минулому Е.Браун висловився про американські політичні реалії в даному контексті: «Американці наших днів схильні судити про цінність того або іншого явища не на основі його дійсних, внутрішніх достоїнств, а на основі стилю одягу та зачіски його захисників» [10, с.94].

Звичайно, ці функції символу, пов'язані з операціями в ціннісній сфері становлять практичний інтерес, оскільки дають можливості, ресурси, ідеї для вдосконалення моделей політичного управління. Символічна матриця як «структурно обумовлений ансамбль інтеріоризованих диспозицій, а також схем сприйняття, оцінювання, мислення, вираження» здатна не тільки придумувати, а й каналізувати індивідуальні схильності та робить можливим їх цілеспрямоване управління [11, с.55].

Отже, символ в аспекті естетики політичних відносин виконує ряд функцій, які реалізуються в процесі символізації політичних об'єктів та процесів. Будучи належним до певної знакової системи, несучи естетичні функції чуттєвого відображення реальності, ідеї, або навіть норми, принципу, моделі поведінки, символ в політичних відносинах одночасно проявляється і як предмет політики, і як предмет естетики. В символі не просто закодовано послання адресанта реципієнту, символ здатен сам ставати смислом в залежності від певного контексту. Символ може відображати зміст ідеї або процесу, а може ставати фактором ідеї або процесу, індикатором трансформації ціннісної системи або відносин між політичними суб'єктами.

Символ поєднує в собі чуттєвість, виразність та певний напрямок раціонально-логічної дешифровки, що містить мотиваційні, пробуджуючі до дії аспекти. Символи можуть бути предметом політичної боротьби або її інструментами. І при всій своїй багатоманітності проявів символ є суміжним концептом, який дозволяє пояснити певні закономірності політичної комунікації, чуттєвого сприйняття політики та можливостей її раціонально-логічної інтерпретації.

Дослідження символу в рамках естетики політичних відносин містить велику кількість протиріч та парадоксів, але саме символ та символізація у пристосуванні до політичної сфери відкривають можливості до більш глибокого осмислення сутності політики та її окремих аспектів. Розгляд символу як політико-естетичного феномену передбачає узгоджене використання методології естетики та різноманітних політологічних підходів в залежності від предмету дослідження, але евристичний потенціал таких досліджень є перспективним та евристичним як за теоретичної, так і теоретичної сторони.

Бібліографічні посилання:

1. Большая энциклопедия, словарь общедоступных сведений по всем отраслям знания. – Т. 17, СПб., 2000. – 578с.
2. **Аверинцева С.** Символ / С. Аверинцева // Краткая литературная энциклопедия, Т. 6. – М., 1971, с. 826– 831.
3. **Sartwell С.** Political aesthetic / С. Sartwell. – Cornell University Press, 2010. – 272 p.
4. **Сегела Ж.** Национальные особенности охоты за голосами [Пер. с фр.] / Ж. Сегела. – М.: Вагриус, 1996. – 264 с.
5. **Почепцов Г. Г.** Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента / Г. Г. Почепцов. – К.: Изд-во АДЕФ-Украина, 1997. – 140 с.
6. **Мартьянов В.С.** Метаязык политической науки / В. Мартьянов. – Екатеринбург: УрО РАН, 2003. – 236с.
7. **Левчук Л. Т.** Эстетика / Л. Т. Левчук. – К.: Вища шк., 1997. – 399 с.
8. **Бурдые П.** Университетская докса и творчество: против схоластических делений / П. Бурдые // Socio-Logos. – М.: Socio-Logos. – 1996. – 320с.
9. **Кравченко И.И.** Политика и сознание / И.Кравченко. – 2004. – 214с.
10. **Гаджиев К.С.** Американская нация: национально-самосознание и культура / К. Гаджиев, Г. Дилигенский. – 1990. – 239с.
11. **Качанов Ю.Л.** Политическая топология: структурирование политической действительности / Ю.Качанов. – 1995. – 223с.